

سنگاب نفیس مدخل مسجد شاه اصفهان - دوره شاه عباس کبیر

سنگابهای تاریخی اصفهان از دوره صفویه

دکتر لطف‌الله هنرفر

درین آثار و ابنیه نفیس تاریخی اصفهان سنگابهای مساجد خود مجموعه جالبی را تشکیل میدهد تا آنجا که نگارنده تحقیق کرده است نصب سنگاب در مساجد و اماکن مقدسه و گذرگاه‌های مردم از دوره صفویه در ایران معمول شده است و یقیناً بوجود آمدن این دسته از پدیده‌های هنری ارتباط خاصی با عقاید و مذهب مردم آن دوره دارد زیرا مذهب تشیع از ابتدای تأسیس دولت صفویه بوسیله شاه اسماعیل اول مذهب رسمی دولت و دین اکثریت مردم ایران قرار گرفته است و سلاطین صفویه و امرا و مقربین درگاه پادشاهان و ایرانیان شیعه مذهب دوران صفوی در بزرگداشت یادگارها و یادبودهای ائمه شیعه و بزرگان مذهب با جان و دل کوشیده‌اند و در پرتو معتقدات آنها در مساجد و مقابر ائمه و امامزادگان و علمای شیعه آثاری از هنرهای زیبا بیادگار گذاشته شده است که از نظر ظرافت کمتر شبیه و مانند دارد و از این قبیل است اقدامات آنها در تعمیر و تزئین مشاهد متبرکه عراق و مشهد و زیارتگاههایی مانند هارون ولایت و امامزاده اسماعیل و امامزاده احمد و درب امام و مانند این آثار هنری در شهر اصفهان .

علاقه و ارادتمندی خاص مردم شیعه مذهب ایران به امام سوم و تأثیر و تأسف شدید آنها از مظلومیت امام و اصحاب او و فاجعه کربلا و شهید شدن امام و اهل بیت اطهار و ایران او در حالیکه حتی بنی امیه آب فرات را هم بروی او و خانواده و اصحاب او بستند و نه تنها حاضر نشدند به جگر گوشه او حضرت علی اصغر (ع) هم قطره آبی برسانند بلکه آن کودک معصوم را نیز در آغوش پدر بقتل رساندند موجب شده است که بهر تشنه لی آب رایگان بدهند و در مساجد و مقابر و بازارها و گذرها مخصوصاً به هنگام تابستان ظروف و قدحهای آب سرد قرار دهند تا مردم راهگذری که تشنه اند از آن آب بنوشند و خاطره شهادت امام و اصحاب او را که تشنه کشته شده اند زنده و جاویدان نگاه دارند و به امام و اهل بیت او سلام بفرستند و به قاتلین آنها لعنت کنند . در مساجد و آثار سلطنتی جام و قدحهای ساده بازار و گذر شکل باشکوهتری بخود گرفته است و با سنگهای نفیس یک پارچه سنگبهای ساخته و پرداخته شده است که زینت افزای تزیینات کاشیکاری گنبدها و در و دیوار مساجد باشکوه اصفهان شده است . سنگبهای مساجد و اماکن مقدسه اصفهان از نظر شکل مختلف است . بیشتر سنگبها دایره مانند است و برخی از آنها بشکل مستطیل ساخته شده است . نوع سنگ سنگبها از مرمر و یشم یا سنگ پارسی و نوعی از سنگهای آهکی است . بعضی سنگبها مانند دوسنگاب مرمری دو گنبد شرقی و غربی مسجد شاه اصفهان از مرمر یکپارچه صیقلی شده است و بعضی دیگر مانند سنگاب مدخل مسجد شاه و سنگاب چهل ستون جانب غربی گنبد بزرگ مسجد شاه از سنگ یشم منقش به گل و بوته با خط و کتیبه بوجود آمده است . در دوره های بعد از صفویه نیز بوسیله مردم خیر سنگبهای بیادگار گذاشته شده ولی این دسته از سنگبهای اصفهان مانند سایر صنایع و هنرهای ظریف عهد صفویه بعد از آندوره درخشان رو به تنزل گذاشته و از حیث صنعت حجاری و آرایش گل و بوته و خط با سنگبهای عهد صفوی قابل مقایسه نیست .

نگارنده در این مقاله خوانندگان محترم را با سنگبهای مشهور اصفهان از دوره صفویه و حجاری و خط و کتیبه های آنها آشنا میکند و تصویری چند از سنگبهای مزبور را زینت بخش این مقاله مینماید .

سنگبهای نفیس مسجد شاه

در مدخل مسجد شاه اصفهان سنگاب نفیسی تعبیه شده است که با گل و بوته آرایش شده و همه نویسندگان داخلی و خارجی عهد صفویه و دوره های بعد آنرا از شاهکارهای موجود در مسجد شاه اصفهان معرفی کرده اند . سه سنگاب مرمری یکپارچه در زیر دو گنبد شرقی و غربی مسجد و چهل ستون جانب شرقی گنبد بزرگ قرار دارد و در چهل ستون جانب غربی سنگاب نفیسی از سنگ یشم تعبیه شده که با آرایشهای گل و بوته تزیین شده و در اطراف آن اشعاری بخط نستعلیق برجسته مورخ بسال ۱۰۹۵ هجری قمری بشرح زیر حجاری شده است :

گرچه سرپوش بدریا نتوان پوشیدن
یا قاهر العدو
لیک بر شهرت بحرست جبابش سرپوش
خضر چون وصف روان بخشی این آب شنید
یا والی الولی
گفت با آب بقا آب رخ خود مفروش
چون بیاد شهدا آبخوری میگوید
یا مظهر المعایب
لب باز قدح او که بجان بادت نوش
فکر سامی بی تاریخ بهر سو میگشت
یا مرتضی علی
گفتنش زمزمی از کعبه ثانی زده جوش

چون بفرمان سلیمان زمان شاه جهان
علی حبه جنه
آنکه باشد فلکش از مه نو حلقه بگوش
شاه جمجاه کز آوازه آب تیغش
قسیم النار والجنه
شد بکانون جهان آتش بیداد خموش
گشت در مسجد شاه این قدح آب تمام
وصی المصطفی حقا
که ز هم چشمی او جام جم آمد بخروش
نیست بر ساغر زرین فلک چشمک زن
امام الانس والجنه
بسکه موجش شده چون آب گهر بار زنوش

سنگاب بی نظیر باشگاه افسران - دوره شاهعباس دوم

سنگاب باشگاه افسران

در تالار تیموری که بنای دوره حکمرانی رستم بن عمر شیخ بن تیمور در شهر اصفهان است و در سالهای اخیر به باشگاه افسران اصفهان اختصاص داده شده در وسط یکی از باغچه‌های موجود این کاخ و در ضلع جنوبی آن سنگاب نفیسی که در دوره سلطنت شاه عباس دوم ساخته شده نصب شده است که در اطراف آن بخط نستعلیق برجسته اشعار زیر حجاری شده است :

یافت توفیق زرب متعال	باغبان شه دارین کمال
کرد آراسته جامی ز رخام	که شود بهره ور از کوثر و جام
تا خورد آب ازو تشنه لبی	گردد آمرزش اورا سببی
باغبان گشت سنه جام کمال	چون شد از آب بقا مالا مال

۱۰۵۶

سنگاب مسجد حکیم از بناهای دوره شاه عباس دوم و باقی مانده یک سنگاب از دوره شاه صفی در مسجد جمعه اصفهان و دو سنگاب در امامزاده اسماعیل و سنگاب مدرسه چهارباغ از دوره

سنگاب تاریخی - کلیسای وانک - دوره شاهعباس دوم

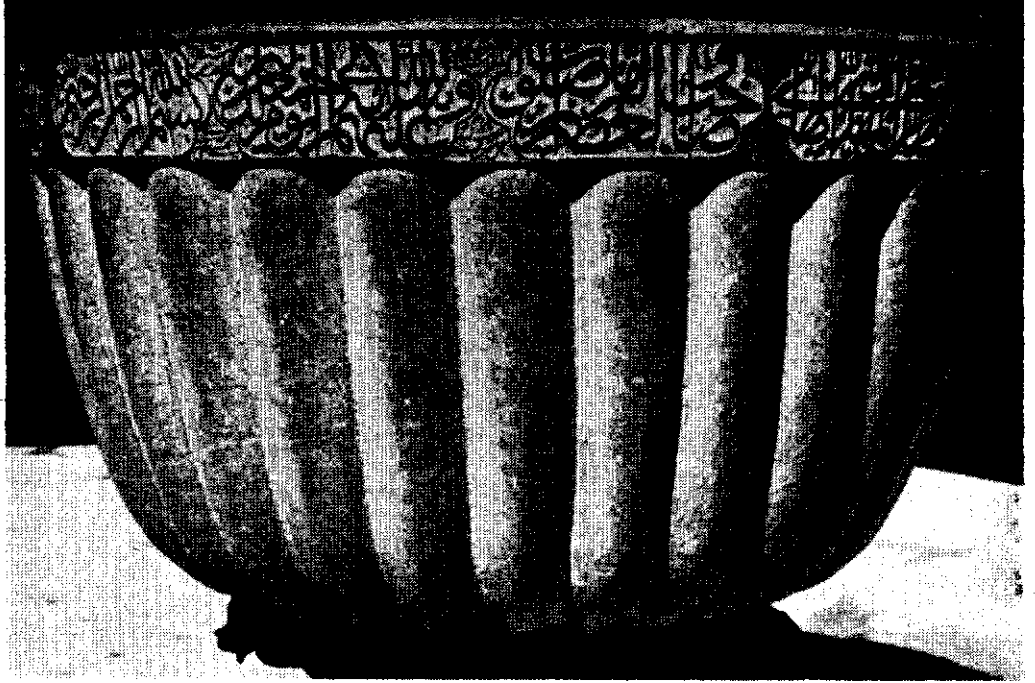
شاه سلطان حسین نیز از نظر شکل و زیبایی کار حجاری آنها از آثار هنری جالب اصفهان است که تصویر آنها را در این مقاله بدست می‌دهیم .

سنگاب کلیسای وانک در جلفای اصفهان

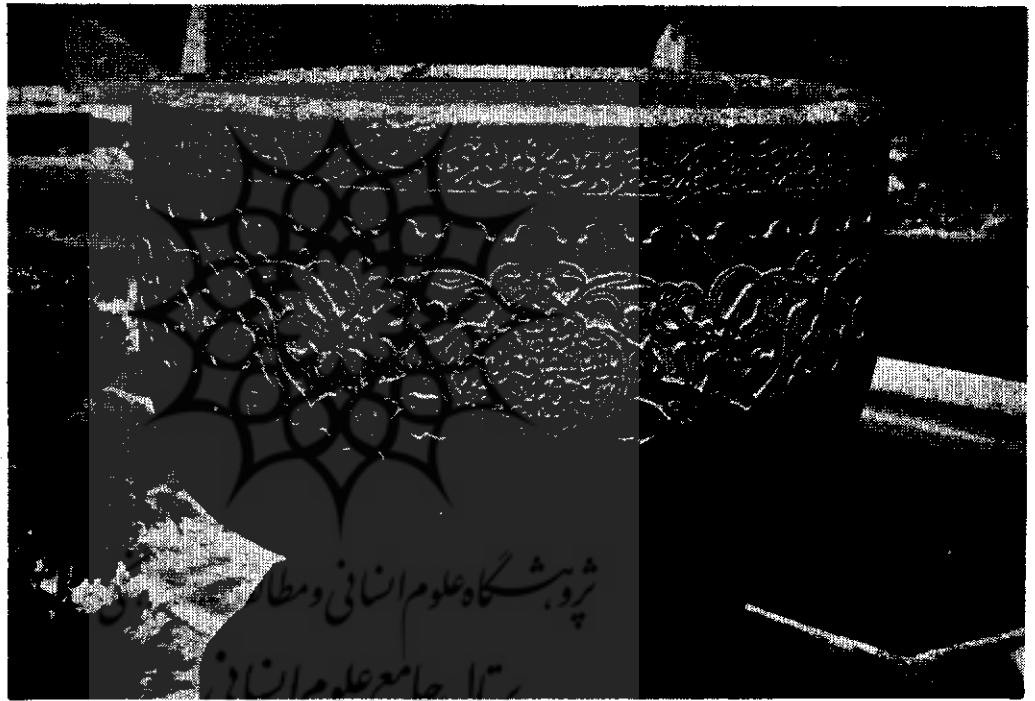
نصب سنگاب در مساجد عهد صفویه در کلیساهای جلفا نیز که معابد ارامنه مسیحی مقیم اصفهان بوده است اثر مستقیم گذاشته و ارامنه هم بتقلید از مسلمانان در بعضی کلیساهای خود سنگابهائی نصب کرده‌اند که در اطراف آن شمع روشن می‌کرده‌اند و هم‌اکنون نیز این کار ادامه دارد . از جمله سنگابهائی نفیس کلیساهای سنگاب تاریخی کلیسای وانک است . ساختمان کلیسای وانک در سال ۱۶۵۵ میلادی برابر ۱۰۶۵ هجری در دوره سلطنت شاه‌عباس دوم شروع شده و در سال ۱۶۶۴ میلادی برابر ۱۰۷۴ هجری بپایان رسیده است . سنگاب این کلیسا که فعلاً در مقابل در ورودی آن قرار دارد دارای نقوش برجسته و کتیبه‌ای بزبان ارمنی بشرح زیر است:

« این سنگاب یادگار آودیک فرزند بونیات است بتاریخ ۱۱۱۶ » .

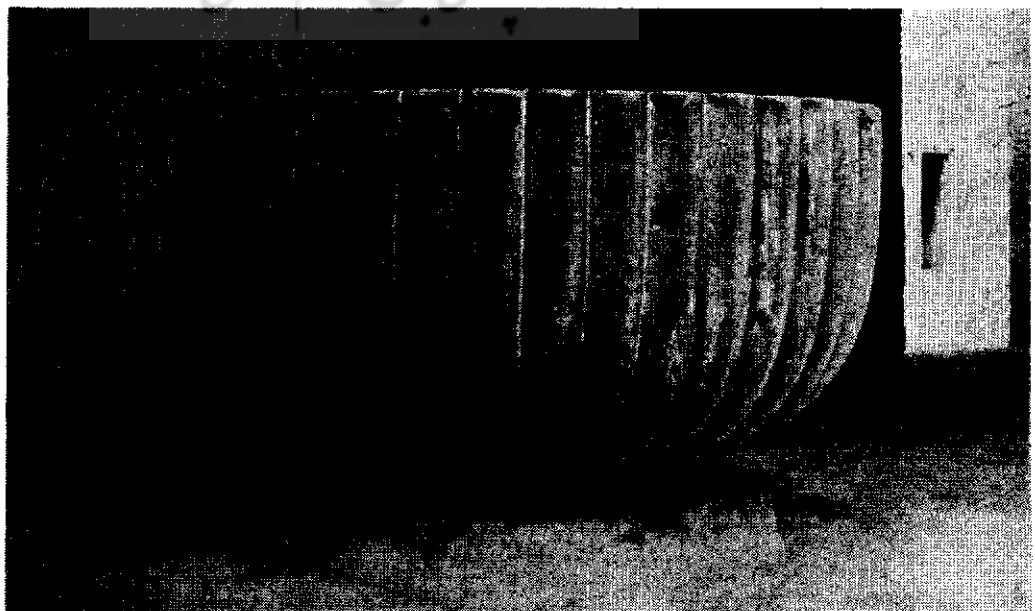
(سال ۱۱۱۶ سال ارمنی است که برابر است با ۱۶۶۷ میلادی و ۱۰۷۷ هجری قمری) .

سنگاب مدرسه چهار باغ
اصفهان - دوره شاه سلطان
حسین .

سنگاب امامزاده اسمعیل .
در اطراف این سنگاب صلوات
بر چهارده معصوم حجاری شده
و در يك لوحه نام بانی و تاریخ
ساختن آن در دوره سلطنت
شاه صفی بشرح زیر ذکر شده
«وقف نموده بر آستان حضرت
امامزاده اسمعیل ع این
حوض را حاجیه شاهرینت
حاج میرزا علی جزی
بر خواری سنه ۱۰۴۹» .

سنگاب مسجد حکیم اصفهان
دوره شاه عباس دوم .